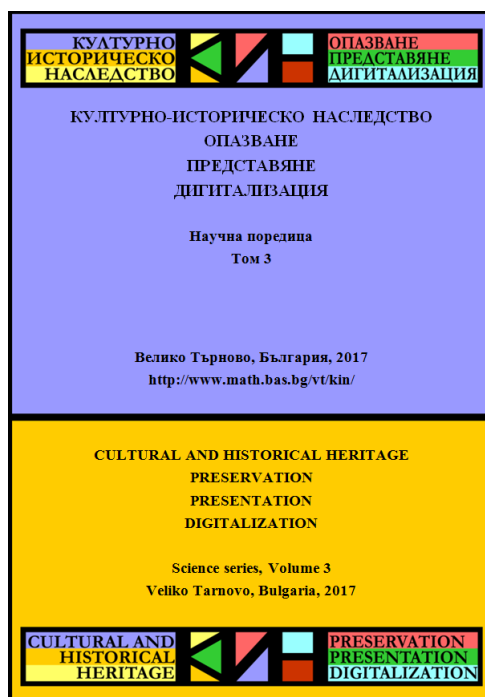

Science series
Cultural and
Historical
Heritage:
Preservation,
Presentation,
Digitalization
Volume 3, Issue 1, 2017

Editors
Petko St. Petkov
Galina Bogdanova

Publisher
Regional
Public Library
“P. R. Slaveykov”
V. Tarnovo, Bulgaria

ISSN: 2367-8038
Web:
<http://www.math.bas.bg/vt/kin/>

Научна поредица
Културно-
историческо
наследство:
опазване,
представяне,
дигитализация
Том 3, брой 1, 2017

Редактори
Петко Ст. Петков
Галина Богданова

Издателство
Регионална
народна библиотека
„П. Р. Славейков”
В. Търново, България

Evgeni Koev

**The “Abbot Dwelling” in the Monastery of the Holy Transfiguration
of God, Part of the Rock Hewn Churches of Ivanovo**

Pages 45-59

Евгени Коев

**Игуменарницата в манастира „Свето Преображение Господне”
от Ивановските скални манастири**

Страници 45-59

http://www.math.bas.bg/vt/kin/files/papers/3_1/04-KIN-3-1-2017.pdf

Поредицата се издава със съдействието на:
Институт по математика и информатика при БАН
Съюз на учените в България, клон Велико Търново

Материалите в сборника са обект на авторско право.

Разрешение за направа на електронни или хартиени копия на част или на цяла публикация за лично или обучително ползване се предоставя без заплащане, при условие, че копията не са направени или разпространявани с цел печалба или търговска изгода и че копията са съпроводени с това съобщение и пълно цитиране на първата страница. За копиране под друга форма, за препубликуване или публикуване на сървъри се изисква предварително специално разрешение и/или заплащане.

Том 3, 2017, ISSN: 2367-8038, <http://www.math.bas.bg/vt/kin/>

Научни редактори:
проф. д-р Петко Ст. Петков, доц. д-р Галина Богданова

Технически редактори:
гл. ас. д-р Стефка Кънчева, гл. ас. д-р Николай Ноев, Паскал Пиперков
© Авторски колектив, 2017

Издателство:
Регионална народна библиотека „П. Р. Славейков”, гр. Велико Търново

The book is published with the assistance of:
Institute of mathematics and informatics at BAS
Union of scientists in Bulgaria, Veliko Tarnovo branch

This work is subject to copyright.

Permission to make digital or hard copies of portions of this work for personal or classroom use is granted without fee, provided that the copies are not made or distributed for profit or commercial advantage and that the copies bear this notice and the full citation on the first page. To otherwise reproduce or transmit in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording, or by any information storage retrieval system or in any other way requires written permission from the publisher.

Volume 3, 2017, ISSN: 2367-8038, <http://www.math.bas.bg/vt/kin/>

Editors:
Prof. Phd. Petko St. Petkov, Assoc. prof. Phd. Galina Bogdanova

Copy editors:
Assist. prof. Phd. Stefka Kancheva, Assist. prof. Phd. Nikolay Noev, Paskal Piperkov
© Editors, authors of papers, 2017

Publisher:
Regional Public Library “P. R. Slaveykov”, Veliko Tarnovo

СЪДЪРЖАНИЕ / TABLE OF CONTENT

Предговор	5
Preface.....	7
Съдържание / Table of Content	9
Част Първа – Културно-историческо наследство: проучване и представяне.....	11
Part One – Cultural and Historical Heritage: Study and Presentation	11
Петко Ст. Петков , Културно-историческото наследство в Шипченския проход и развитието на културния туризъм.....	12
Petko St. Petkov , Cultural and Historical Heritage in the Shipka Pass and the Development of Cultural Tourism	12
Мирко Робов , Още за гробовете на руски военни в двора на „Св. 40 мъченици“	20
Mirko Robov , More About the Graves of Russian Soldiers in the Yard of “St 40 Martyrs”	20
Мирко Робов , Епископията на Трапезица. Опит за реконструкция.....	33
Mirko Robov , The Bishop’s Church of Trapezitsa. An attempt to reconstruct.....	33
Евгени Коев , Игуменарницата в манастира „Свето Преображение Господне“ от Ивановските скални манастири.....	45
Evgeni Koev , The “Abbot Dwelling” in the Monastery of the Holy Transfiguration of God, Part of the Rock Hewn Churches of Ivanovo.....	45
Галия Тодорова , Богослужебно последование в литийните шествия според ръкописите, съхранявани в Научен архив, БАН, сбирка X, със сигнатура № 48, 50, 52 и 53.....	60
Galia Todorova , Liturgical Order in the Religious Processions According to Manuscripts Stored in the Scientific Archives, BAS, Collection X, with Signature № 48, 50, 52 and 53	60
Евгени Коев, Паскал Пиперков , За пътя на пренасяне мощите на св. Иван Рилски от Средец до Търновград през 1195 г. Хронология на Поклоническия поход „Св. Иван Рилски“ 2016	70
Evgeny Koev, Paskal Piperkov , On the Route of Transfer of the Relics of St. John of Rila from Sredetz to Tarnovgrad in 1195. Chronology of the Pilgrimage March “St. John of Rila” 2016	70
Елена Шатъко , Колокольный фонд Беларуси: статистические итоги паспортизации.....	101
Elena Shatko , Bells Fund of Belarus: Statistical Results of Certification.....	101
Светлана Дяконова-Арсен, Елена Дяконова , Историята и настоящето на две възрожденски къщи от Банско (Хадживълчевата и Тодевата)	117
Svetlana Diakonova-Arsen, Elena Diakonova , The History and the Present of two Renaissance Houses from Bansko (Hadjivulcheva and Todeva)	117
Част Втора – Културно-историческо наследство: технологии и стандарти за представяне и дигитализация.....	126
Part Two – Cultural and Historical Heritage: Technologies and Standarts for Presentation and Digitalization.	126
Zsolt Laszlo Markus, Tibor Szkaliczki, Gabor Kaposi, Miklos Veres, Gita Senka, Lubomil Draganov, Radoslav Pavlov, Detelin Luchev , GUIDE&HAND Applications for Bulgarian Cultural Heritage	127
Жолт Ласло Маркус, Тибор Скалицки, Габор Капоши, Миклош Вереш, Гита Сенка, Любомил Драганов, Радослав Павлов, Детелин Лучев , Приложения на системата GUIDE&HAND за Българско културно наследство	127

Галя Георгиева-Цанева, Същност на интерактивните системи, сигурност и достъпност	138
Galya Georgieva-Tsaneva, Nature of Interactive System, Security and Accessibility.....	138
Тодор Тодоров, Галина Богданова, Николай Ноев, Съвременни методи и технологии за представяне и защита на цифрови обекти в областта на културно-историческото наследство	148
Todor Todorov, Galina Bogdanova, Nikolay Noev, Modern Methods and Technologies for Preservation and Protection of Digital Objects from the Area of Cultural and Historical Heritage	148
Галина Богданова, Негослав Събев, Достъпност на туристическите услуги за хора с увреждания	156
Galina Bogdanova, Negoslav Sabev, Accessibility of tourist services for people with disabilities.....	156
Мариана Праматарова, Стандарти и съвременни подходи за представяне на музеите	164
Mariana Pramatárova, Standards and Contemporary Approaches for Museum Presentation	164
Част Трета – Културно-историческо наследство: личности, общности, родова памет.....	174
Part Three – Cultural and Historical Heritage: Personalities, Communities, Generic Memory.....	174
Драгомир Томов, Йосиф Буреш. Щрихи от историята на фотографията в България. По документи от личния архивен фонд на акад. Иван Буреш	175
Dragomir Tomov, Joseph Buresh. Moments of the Life of Photography in Bulgaria. According to Documents Preserved in the Personal Papers in a Archive of Ivan Buresh	175
Габриела Ванцарова, Дарина Илиева, Човекът от деветия кръг на ада. Личният архив на д-р Петър Дертлиев.....	183
Gabriela Vaptcarova, Darina Ilieva, The Human from the Nine Circle of the Hell. The personal archive of Dr. Peter Dertliev	183
Негослав Събев, Пътешествие на тъмно във виртуалния свят	193
Negoslav Sabev, A Journey in the Dark in the Virtual World	193
Георги Николов Георгиев, Трифонка Романова Попниколова, Марияна Николова Георгиева, 140 години от освобождението на Поликрайще от Османско робство	199
Georgy Georgiev, Trifonka Popnikolova, Mariana Georgieva, 140 Years Since the Liberation of Polikraishte from Ottoman Slavery.....	199
Приложение / Appendix 1	217
Колокольный фонд Беларуси: статистические итоги паспортизации	217
Bells Fund of Belarus: Statistical Results of Certification	217
Приложение / Appendix 2	224
Колокольный фонд Беларуси: статистические итоги паспортизации	224
Bells Fund of Belarus: Statistical Results of Certification	224
Приложение / Appendix 3	230
Историята и настоящето на две възрожденски къщи от Банско (Хадживълчевата и Тодевата)	230
The History and the Present of two Renaissance Houses from Bansko (Hadjivulcheva and Todeva).....	230

ИГУМЕНАРНИЦАТА В МАНАСТИРА „СВЕТО ПРЕОБРАЖЕНИЕ ГОСПОДНЕ“ ОТ ИВАНОВСКИТЕ СКАЛНИ МАНАСТИРИ

Евгени Коев

*Професионална гимназия по туризъм „Д-р Васил Берон“, Велико Търново,
България*

*Пещерен клуб „Дервент“, Велико Търново, България
Адрес: 5000, Велико Търново, България, п. к. 548*

THE “ABBOT DWELLING” IN THE MONASTERY OF THE HOLY TRANSFIGURATION OF GOD, PART OF THE ROCK HEWN CHURCHES OF IVANOVO

Evgeni Koev

Vocational High School of Tourism “Dr. Vasil Beron”, V. Tarnovo, Bulgaria

Cave club “Dervent”, Veliko Tarnovo, Bulgaria

Adress: 5000, Veliko Tarnovo, Bulgaria, post box 548

Mobile: +359 88 971 0188

e-mail: ev_koev@abv.bg

Abstract: *The Rock-hewn monastery “The Transfiguration” (Belbernitsa or Berbernitsa), being part of the Rock-hewn churches of Ivanovo, has been well-known for decades. In the recent years it has been carefully studied by members of the spelaeological club “Dervent” and also by students in the School spelaeoclub from the VHT “Dr. Vasil Beron”, Veliko Tarnovo. Trying to preserve the rock cultural heritage, apart from the thorough research and description of the monastery, the researcher of the rock sanctuary dealt with the localization, mapping and the description of the westernmost rock cell, which has fragments of murals, reasonably called by him “an abbot dwelling”. The monastery cell being object of description is one of the most exemplary in the whole rock complex at the village of Ivanovo, which gives us the reason to emphasize its special function to provide shelter to the highest priest in the monastery hierarchy, the abbot. In this line of thoughts there is also a chance that this same cell has given shelter to the founder of the monastery and its first abbot, Patriarch Joachim I of Tarnovo*

Keywords: *The Rock Hewn Churches of Ivanovo, The Rock-hewn monastery "The Transfiguration", Patriarch Joachim I of Tarnovo, The Monastery Cell, Belbernitsa*

Резюме: *Скалният манастир "Св. Преображение Господне" (Белберницата, Берберницата), като част от комплекса на Ивановски скални манастири е известен от десетилетия. Последните години той се проучва детайлно от членове на ПК „Дервент“ и младежи от Ученически спелеоклуб при ПГТ „Д-р В. Берон“, В. Търново. Допълнение към цялостното проучване и описание, като част от съхраняване на наскалното културно наследство, е локализирането, картирането и описанието на най-западната скална килия с фрагменти от стенописи, обосновано наречена „Игуменарницата“ от изследователя на скалната обител. Описаната монашеска килия е една от най-представителните, в целия скален комплекс при с. Иваново, което дава основание да бъде подчертано нейното по-особено предназначение за осигуряване подслон на най-високо поставения, предстоятеля, игумена на монашеската обител. В този ред на мисли, се допуска възможността, същата да е била и килията подслонявала основателя на манастира и пръв негов игумен, Патриарх Йоаким I Търновски.*

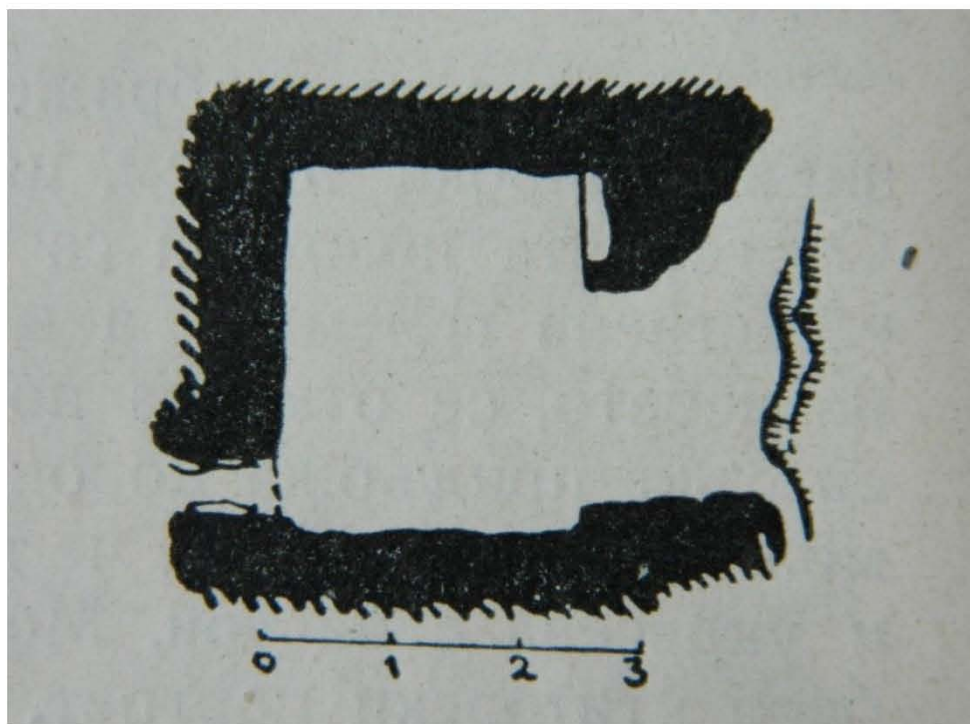
Ключови думи: *Ивановски скални манастири, скален манастир „Свето Преображение Господне“, Патриарх Йоаким I Търновски, скални монашески килии, Белберницата*

Скалната обител „Свето Преображение Господне“ („Белберницата“) при с. Иваново до преди няколко години бе в периферията при изследването на Ивановските скални манастири, което може да се приеме като разбираемо поради трудния достъп, значително по-малкия брой известни скалноизсечени помещения и почти липсващите средновековни стенописи. Същата бе и сред най-малко изследваните и описвани скални обекти от обширния скален монашески комплекс в района на местността „Писмената“. След описанието на „двете пещери“ от Карел Шкорпил [12], сведенията за „други две църкви“ от Асен Василиев [4] и общото известие за част от стенопис, от Л. Мавродинова [8], по-сетнешни изследвания и дори общи описания на този комплекс липсваха [1, 2, 3, 5, 6, 7, 13]. В някои от споменаванията от различните автори през годините се използват и различни наименования за обекта, като „Белберницата“, „Берберницата“ или други не-

определени описателни имена, като „двете църкви” и „двете пещери” (например Трантеев [13, с. 13-14] и Бичев [3]). След проведените наблюдения в района и осъщественото подробно картиране на централната част на обекта от спелеолози от Пещерен клуб „Дервент” – В. Търново, и младежи от Ученически спелеоклуб при Професионална гимназия по туризъм „Д-р Васил Берон“, се даде възможност да се оформи реалистична архитектурно-пространствена възстановка на скалната обител, което хвърли допълнителна светлина за мястото и значението ѝ сред останалите скални манастири в района на местността „Писмената”. За първи път аргументирано бе представена тезата, че именно тук е била пещерата и скалната църква „Св. Преображение“, изсечени от Патриарх Йоаким I Търновски и неговите ученици, описани в житието на първия канонично признат търновски патриарх [10, 11]. Основен аргумент при защитата на тази теза е откритото в рамките на скалната църква скално ложе за свети моци, което обосновано се свързва с почитта към мощите на основателя на обителта Свети Йоаким I Търновски [9].

Скалният манастир „Свето Преображение Господне” заема най-западните части в местността „Писмената” и за разлика от останалите скални манастири, изсечени преобладаващо в отвесни скали, той е ситуиран в стръмен, обрасъл в драка, тръни и келяв габър склон, защитен от двете си страни, от североизток и югозападзапад, от стръмни и отвесно спускащи се скали и оформящ стръмно с южно изложение склон, с отделни скални пасажи, тераси и единични скали. За първи път сведения за обителта дава Карел Шкорпил в началото на XX в. в известния си труд „Опис на старините по течението на Русенски Лом“, като описва две свързани помещения със съответните скално изсечени елементи в тях - ниши, лавици и др. Другото, сравнително по-пълно описание на скалната обител, въпреки много общия му и кратък вид е от 60-те год. на XX в., дело на Асен Василиев, който също прилага схема на обекта. Основната информация, която представя, е следната: „Други две църкви, свързани една с друга, могат да се видят на около 50 крачки по-назад (на запад – бел – ЕК) от „Затрупаната църква“. В тях личат тук-таме малки следи от варова мазилка, а на едно място се е запазила най-горната част от един стенопис, широк 1,40 м, с червена

рамка и тъмносиньо небе.”. Заедно с описание на основната част от скалноизсечените помещения, за първи път Василиев представя информация за скална ниша, разположена западно от двете свързани помещения, която описва като скален параклис заради наличието на фрагменти от стенописи. Съобщението му: „Към тази група църкви може да се нареди и най-западното малко помещение (обр. 13), което ще да е било вероятно малък, изкуствено изрязан в скалата параклис. В него личат остатъци от варова мазилка и две малки стенописни изображения в югоизточния ъгъл-ниша, едното от които представляло светец и е напълно унищожено, а другото се вижда, че е Разпятieto.“ [4, с. 21-22]. Авторът прилага и схема на нишата, която допълва в известен смисъл информацията за обекта (Фигура 1).

Фигура 1. Скална килия, план А.Василиев

Описание, но само на стенописите в обителта прави Л. Мавродинова, като ги датира от XIII в. и описва единствено две сцени, запазени частично, като фрагменти. Едната сцена, авторката я определя като светителско изображение на северната стена на църквата, което на практика е почти изцяло унищожено и запазено само в горната си част, от което може да се съди, че изображението е на „светец с кафяви коси и огромен, около 60 см

в диаметър нимб“. Втората сцена, намираща се на източната стена в една малка, леко закръглена килия (около 3 на 2,5 м), представлява „Разпятие“ само с Богородица и Йоан Богослов. [8, с. 175-202]. Авторката не споменава за съществуването на още един фрагмент от стенопис, който е регистриран от Василиев.

При сравнение на съществуващата информация за отделните обекти, трябва да бъде подчертано, че е допусната известна неточност при направените описания – смесване на запазените части от стенописи и тяхното местоположение, създаване на погрешна представа за скалната църква, килия-параклис и мястото на съществуващите стенописи.

След продължително събиране и изследване на цялата информация, публикувана в различни издания за Ивановските скални манастири, през 2014 г. спелеолозите от ПК „Дервент“ и младежи от Ученически спелеоклуб „Проф. Р. Попов“ при ПГТ „Д-р. В. Берон“, В. Търново, проведеха първите целенасочени теренни изследвания с цел подробно картиране на най-малкия от известните скални обители, известен като „Белберницата“. Въпреки предварителните теренни обхождания се наложи допълнително проучване на района, след което в продължение на два дни екипът успя да локализира местоположението и да картира централната част на скалната обител. След прецизното картиране, за първи път се установи, че освен двете ясно оформени, скалноизсечени помещения – ниши, съществува и естествена пещера с допълнително оформяне и всичания на места. Установи се и съществуването на трето, скално изсечено помещение, намиращо се западно от първите две, което в началото бе припознато като споменатия от А. Василиев скален параклис. При подробното разглеждане на изследвания обект и сравнителния анализ на съществуващия в действителност, и този познат ни от досега съществуващите описания, се стигна до определени съждения и въпроси. Откриха се несъответствия в описанията на К. Шкорпил, като това, че общият план на двете помещения не съответства с проучените на място. Известният ни учен представя план на скалните ниши, на който те са разположени перпендикулярно една на друга, а в действителност те са в една линия една до друга. Не съответстват и описаните скални всичания и ниши в помещенията със съществуващите. Немалова-

жен е и фактът, че Шкорпил не споменава за какъвто и да било стенопис или изображение. Всички тези несъответствия, които са видими и при сравнение на приложените планове на цитираните двама изследователи, вероятно са подтикнали добрия познавач на Ивановските скални манастири – А. Василиев, да се въздържа от употреба на наименованието „Белберницата“ и да използва общата формулировка „други две църкви“. Като обобщение на анализа на приложения план и описание на „Белберницата“ от К. Шкорпил, трябва да подчертаем, че проучената от него скална обител не отговаря на описаната от А. Василиев и изследвания от нас скален комплекс (Фигура 2).

Фигура 2. Карта на скалната обител, Е. Коев

Анализът на сведенията, дадени от А. Василиев, също показва известни отклонения на описанието и приложения план със съществуващия на място обект. При плана на Василиев липсва съществуващата естествена пещера, със следи от допълнителна обработка, чийто вход е между двете издялани скални ниши.

Информацията за съществуването на скалноизсечен параклис от западната страна на църквите също се оказва подвеждаща и неточна, поради

неотбелязването на още една скално изсечена килия, оформена непосредствено от западната страна, в близост на църквата, в която няма следи от каквато и да била обработка за оформяне на молитвена абсида, както и от споменатата от Василиев мазилка и стенопис, което наложи провеждане на допълнителни изследвания за локализиране и проучване на това помещение. При общото изследване на района се стигна и до още една констатация, че изследваната обител с централна част от оформени скални ниши, скална църква и пещера е обхващала значително по-голям район от съществуващите, вероятно единични, изградени в намиращите се в района скални цепнатини и пещерички или от лек материал, килии, което ще рече, че скалният манастир за разлика от останалите обители от групата на Ивановските скални манастири е представлявал по-скоро анахоретски тип манастир, за разлика от останалите скални манастири в района, които имат белезите на общежителни.

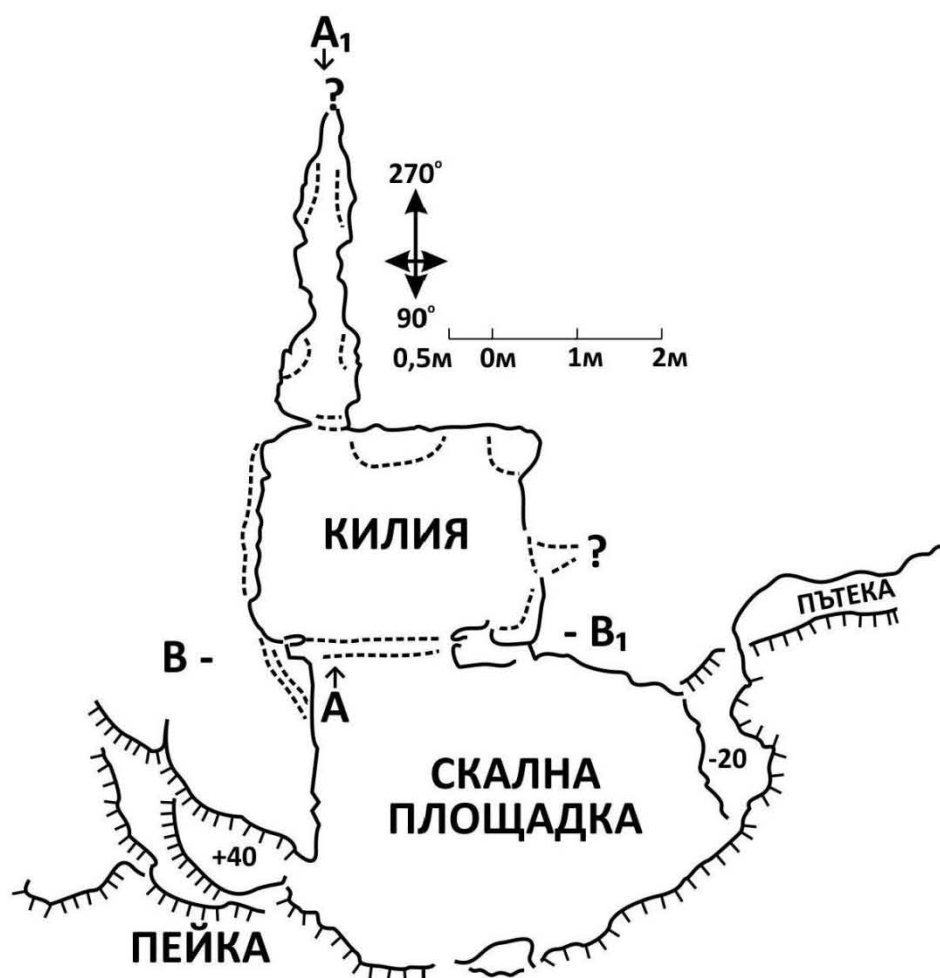
Фигура 3. Общ план и обхват на манастира

При проведеното от нас подробно картиране на скалния комплекс през месец май 2014 год. можаха да се отличат основни помещения с всечени допълнително елементи, даващи информация за общото и конкретно предназначение на отделните помещения или подсказващи евентуалното им използване. Беше установено, че като цяло скалният комплекс (Фигура

3) се е формирал на основата на съществуваща една по-голяма от изток и една по-малка пещера, развиващи се в скалния масив, и със съществуващи първоначално скални ниши в привходната част на голямата пещера. Извършените скални всичания са довели до оформяне на сравнително просторна скална църква (1) в източната част на привходните части. В централната част е другата голяма скалноизсечена ниша, която вероятно е използвана за стопански цели (2). Между двете големи ниши е отворът на прилично голяма, суха пещера, развиваща се в масива, в която може да се влиза и пребивава нормално. В началото, в по-светлата част на пещерата, съществува добре оформено скално легло, а малко по-навътре има следи от изсечени жлебове. В най-западната част, в непосредствена близост и обърната с входа на изток е добре оформена скална килия. До комплекса има достъп единствено по идваща в последната си част по хоризонтал от запад тясна пътека, започваща от добре оформена скална площадка (3). Над скалната църква, но на по-горно ниво има естествена скална тераса с ясно всечени жлебове, подсказващи наличието на конструкции от леки материали. Малко над нея, почти на същото ниво съществуват две естествени скални ниши (пещерички), явно използвани като килии с добре оформени в привходните части жлебове от съществували в миналото дървени конструкции за затваряне на помещенията (4). Източно от тях е и своеобразно оформената „горна порта“ на манастира, съществувала в своеобразна скална халка, през която е минавала пътека, която отвежда в североизточна посока и вероятно даваща възможност за връзка със съседния скален манастир „Св. Архангел“ (5).

Проучването и анализът на детайлно картирания комплекс (Фигура 4) ни дава основание да издигнем аргументирано тезата, че проучения скален манастирски комплекс е нелокализираната до този момент, известна от житието на св. Йоаким I „пещера и скална църква“, издялани от първия търновски патриарх и неговите ученици.

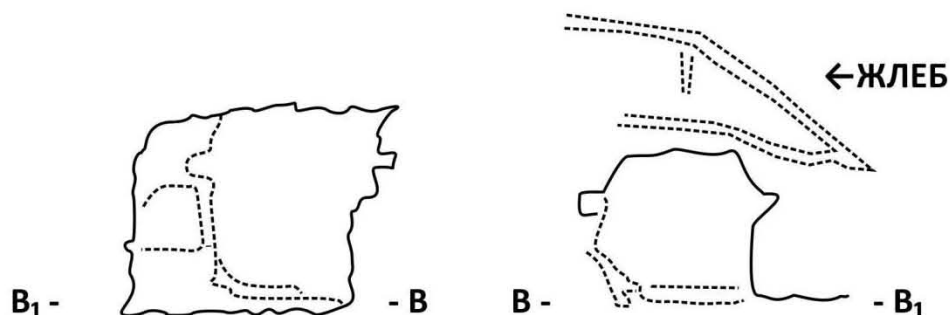
В същото време, докато траеше проучването на обекта, имаше известна неяснота около съобщената „най-западна“ скална ниша или скален параклис, както го характеризира А. Василиев.

А) Хоризонтален план

Б) Вертикален план

В) Вход на скалната килия - изглед отвътре и изглед отвън

Фигура 4. План на „Игуменарницата”, карта Евгени Коев

При направени допълнителни теренни проучвания, усилията ни се увенчаха с успех. На разстояние от около 100 м в югозападна посока от „Белберницата” в срещуположния, западно отстоящ скален масив, бе локализирана скалната ниша с фрагменти от стенописи, която допълни централния, среден ред от обекти, оформящи трите нива - долно, средно и горно, на манастирския комплекс. След общия оглед интерес в ново локализираната скална килия придизвикват както нейната архитектура, така и нейните стенописи.

Скалната ниша е разположена в долния край на скален масив, спускащ се от горната част на склона и играещ роля на естествена преграда от юг-югозапад, предпазваща стръмният склон, който е обхващала анахоретската обител. По едва забележими на терена следи от съществувала в миналото пътека, всечена в стръмния склон, се стига от север до отвесен, стръмен пасаж, отделящ обекта от своеобразната пътека, от другата страна на което има оформено каменно стъпало. От каменото стъпало буквално се стъпва на скална площадка с размери от север на юг 420 см и от изток на запад 350 см, защитена по естествен начин със спускащи се отвесно скали в североизточна, източна и югоизточна страна, а от югозападна и южна страна – от издигащи се нагоре скали. В югоизточния край до площадката се намира заравнена скала, наподобяваща пейка. На нивото на равната и защитена площадка, в югозападната ѝ част, където се допира в отвесно издигащата се скала, е оформен отвор към скална килия със запазени скално-

изсечен праг, жлеbove за монтаж на дървена врата и добре оформени странични стени на рамката на входа на килията.

Скалната килия е изсечена изцяло в скалата чрез разширяване на преди съществуваща малка диаклазна пещера, чието естествено продължение е развито към вътрешността на скалния масив в западна посока. Оформлението на килията е ориентирано почти в точното спазване на основните посоки на света, като основата ѝ най-общо има правоъгълна форма. Размерите на килията от изток на запад са 240 см, а от север на юг 300 см, а осреднената височина е 170 см. Във вътрешността в левия, югозападен ъгъл се простира продължението на естествената пещера, която в началото има ширина на галерията около 80-100 см и височина около 200 см, като след около 3 м дълбочина пещерната галерия преминава в непроходима теснина. В десния, североизточен привходен ъгъл старателно е оформена молитвена ниша, която има правоъгълна основа и полусферичен таван. Нишата, ориентирана в източна посока, е с размери ширина при основата 60 см, височина 70 см и дълбочина 20 см. От запазените стенописи е видно, че освен в споменатата ниша, средновековните стенописи продължават на същото ниво и на най-близката част до нишата на северната стена, като общо оформят един живописен панел. Проф. А. Василиев го представя като две изображения – дясно, в нишата, изобразяващо разпятието, и ляво, на стената, изобразяващо “някакъв светия”. Стенописиста в молитвената ниша е запазена почти на половина в горната си част и безспорно изобразява разпятието на Господ Иисус Христос с жалеещите го Пресвета Богородица и Св. Йоан Богослов, изобразени от двете страни, от които има ограничени части. Интерес представлява и второто изображение, което е силно увредено и със запазени единствено фрагмент в долната дясна част и видим отсек от ореол в горния край на изображението. Внимателният преглед подсказва, най-вероятно, изображение на коленичил светец. Ясно видимите гънки на долния край на дрехата и пропорциите на цялата фигура подсказват коленичилата поза на изображението. Интересно е, че в средата на фигурата е издълбана и самата скала в почти квадратна форма, което издълбаване оценяваме по-скоро като следствие на религиозно вярване, а не като резултат от поругаване или с цел търсене на нещо скрито,

поради факта, че вдлъбнатината е сравнително равномерна, без следи от силови всичания и изкъртвания. Интересен елемент в стенописа е запазената част от ограничителната червена линия, рамкираща и в същото време обединяваща двата стенописа в един, заедно с допълващата украса над разпятието. Въпреки унищожената част от стенописа, която свързва двете изображения, червената рамка подсказва тяхната обвързаност. Анализът на макар и ограничените елементи от стенописа и връзката с Разпятието дават основание да се предположи с висока доза вероятност, че почти унищоженият стенопис е изобразявал сцената от молитвата на Господ Иисус Христос в Гетсиманската градина, известна като “Моление о чаше”, което обяснява и издълбаването на скалата там, където евентуално Иисус е държал граала, най-вероятно заради поверия, свързани с желание за изцеление.

Общото и детайлно цялостно обследване и анализ на обекта ни дава основание да обобщим, че най-впечатляващият детайл в скалната килия безспорно е молитвената ниша със стенопис, която няма аналог в останалите скални обители в района и нарежда проучената скална килия на едно по-особено, специално място, пред останалите скални килии. Допълнителните елементи, като оформената пред килията просторна добре защитена чрез отвесни скали площадка, достъпна единствено от североизток, свързана, а и евентуално защитена, чрез дървена конструкция (мостче), което отвежда към хоризонтална пътека, водеща също почти по хоризонтал за храма на манастира, също навеждат към мисълта за особенното ѝ място и предназначение в обителта. Килията е и със старателно изгладени стени, вход, таван и прилежно оформена привходна част за монтиране на праг и каса врата. Най-впечатляващият елемент в килията е молитвената ниша със стенопис, който придава на килията особена специфика. В това отношение тя се отличава от всички останали монашески килии, което е провокирало проф. А. Василиев да я опише като малък параклис, която характеристика обаче, не издържа при сравнението ѝ с други молитвени помещения. Цялостният вид и архитектура на обекта категорично го причислява към групата на жилищните, а не към култовите помещения на обителта. В този случай, веднага трябва да се подчертае изключително старателното, прилежно и с щедрост оформление. Съществуващите врязани жлеbove от юж-

ната страна и над входа на килията подсказват, че помещението е било защитено допълнително от навес или „предверие“ от лека, дървена конструкция, което е придавало допълнителен комфорт на обитателя. Старателно е бил оформен и входът на килията, подсказващ добро затваряне на вратата. Чудесното оформление на килията с наличието на молитвената ниша със стенописна украса дават достатъчно аргументи да определим разглеждания обект, като килия, предназначена за живот на монах, заемащ особен пост, като в същото време може да подчертаем, че за първи път при проучването на скални обители канстатираме монашеска килия с такова пищно оформление, което трябва да отбележим, е необичайно дори и за килия на игумен на скалната обител. Всичко това дава основание да определим килията като игуменарницата на манастира „Св. Преображение“, създаден от св. Патриарх Йоаким I. След по-горе изложените аргументи обаче може да подчертаем, че е много вероятно, тази килия да е била изработена специално за бъдещия патриарх, както и, че същата може да е ползвана при посещението му в обителта, след като е заел търновския патриаршески престол. Скалното ложе за свети моци, което можем да свържем най-вече с последният пристан на св. Йоаким I, каквото желание вероятно лично той ще да е заявил още приживе, само препотвърждава особеното отношение, което първият търновски патриарх е имал към обителта, която той създава със своите ученици. В този ред на мисли е логично и като патриарх, св. Йоаким I да е прибягвал до усамотението, а и да е осъществявал контрол в своя манастир и точно тази килия да е била предназначена за посещенията на високия гост.

Като крайно заключение, може да бъде допуснато, че игуменарницата, на манастира „Св. Преображение Христово“ с всичките си особености допълнително подкрепя тезата, че точно тази е обителта, създадена от Патриарх Йоаким I Търновски и неговите ученици при установяването му в района, където е посетен от българският цар и от където е поканен да стане първия канонично признат български патриарх.

Литература

1. Angelov, Nichola, Towards the history of the monastery near the village of Ivanovo, In: Archaeology, 1962, No 3, pp. 45-51 (Ангелов, Никола. Към историята на скалния манастир при с. Иваново, В: Археология, 1962, No 3, с. 45-51);
2. Bakalova, Elka, Ivanov's frescoes and ideas of Hesychism, In: The Art, No 9, pp. 14-21 (Бакалова, Елка. Ивановските стенописи и идеите на исихазма, В: Изкуство, 1976, No 9, с. 14-21);
3. Bichev, Milko, The frescoes in "the Church" near the village of Ivanovo, In: The Art, 1964, No 6, pp. 23-34 (Бичев, Милко. Стенописите в „Църквата“ край с. Иваново, В: Изкуство, 1964, No 6, с. 23-34);
4. Vasiliev, Asen, Ivanov's frescoes, Sofia: BAS, 1953 (Василиев, Асен. Ивановските стенописи, София : БАН, 1953);
5. Yordanov, S., "St. Archangel Michael" Rock Monastery near the village of Ivanovo, Sofia: Impression Publishing House ROD, 2004 (Йорданов, Ст. Скалният манастир „Свети Архангел Михаил“ при село Иваново, София: Импресарско-издателска къща ROD, 2004);
6. Yordanov S., Architectural-Spatial and Typological Characteristics of the Rock Residences on the Roussenski Lom River, In: Bulletin of Historical Museum - Ruse, vol. V, 1998, pp. 31-38 (Йорданов, Ст. Архитектурно-пространствени и типологични особености на скалните обители по долината на р. Русенски Лом., В: Известия на Исторически музей - Русе, V, 1998, с. 31-38);
7. Yordanov, Stoyan, About the rock monastery near the village of Ivanovo, Ruse district, In: Centures, 1977, No 4, pp. 45-51 (Йорданов, Стоян. За скалния манастир край с. Иваново, Русенски окръг В: Векове, 1977, No 4, с. 45-51);
8. Mavrodinova, Lilyana, The wall painting of the rock churches in the "Arhangel Mihael" Lavra near Ivanovo, In: Annual of Sofia University St. Kliment Ohridski. Scientific center of a Slavic-Byzantine studies "Iv. Duychev", [1988], 1991, pp. 175-202 (Мавродинова, Лиляна. Стенната живопис на скалните църкви в лаврата „Архангел Михаил“ при Иваново В: Годишник на СУ „Св. Кл. Охридски“. Научен център за славяно-византийски проучвания „Ив. Дуйчев“, [за 1988], 1991, с. 175-202);

9. Koev, Evgeni, Attempt for architectural and spatial restoration of the rock monastery complex “Belbernitsata” near the village of Ivanovo, Ruse District, In: Heritage and Cultural Landscape, RIM Ruse, vol. XVIII, Ruse, 2015, p. 35 (Коев, Евгени. Опит за архитектурно-пространствена възстановка на скалния манастирски комплекс „Белберницата“ при с. Иваново, Област Русе, Наследство и културен пейзаж, РИМ Русе, том XVIII, Русе, 2015, с. 35);
10. Pavlov, Pl., V. Grudkov, Appointed to Begging... V. Tarnovo, Faber, 1999, pp. 16-20 (Павлов, Пл, В. Грудков, Призвани да просияят... В. Търново, Фабер, 1999, с. 16-20);
11. Snegarov, Iv., Unreleased Old Bulgarian Livings - GDA, 1953/54, p. 151 (Снегаров, Ив. Неиздадени старобългарски жития – ГДА, 1953/54, с. 151)
12. Shkorpil, Karel, Inventory of Ancient Rivers in the Rusenski Lom River, Sofia: Old Age Commission at NAM, 1914 (Шкорпил, Карел. Опис на старините по течението на река Русенски Лом, София : Комисия за старини при Нар. археол. музей, 1914);
13. Tranteev, B., V. Tranteeva, Medieval rock monasteries on the Beli Lom River, S., 2008 (Трантеев, Б., В. Трантеева, Средновековните скални манастири по р. Бели лом, С., 2008 г.);

<i>Научна поредица</i>	<i>Science series</i>
<i>Културно-историческо наследство:</i>	<i>Cultural and Historical Heritage:</i>
<i>опазване, представяне,</i>	<i>Preservation, Presentation,</i>
<i>дигитализация</i>	<i>Digitalization</i>
<i>Том 3, 2017</i>	<i>Volume 3, 2017</i>

<i>Редактори</i>	<i>Editors</i>
<i>Петко Ст. Петков</i>	<i>Petko St. Petkov</i>
<i>Галина Богданова</i>	<i>Galina Bogdanova</i>

<i>Издателство</i>	<i>Publisher</i>
<i>Регионална народна библиотека</i>	<i>Regional Public Library</i>
<i>„П. Р. Славейков“</i>	<i>“P. R. Slaveykov”</i>
<i>Велико Търново, България</i>	<i>Veliko Tarnovo, Bulgaria</i>

ISSN: 2367-8038
Web: <http://www.math.bas.bg/vt/kin/>